

## 1. Predpoklady demokracie

Predpoklady demokracie opodstatňujú demokraciu ako dobrú formu vlády a zároveň vysvetľujú, za akých podmienok môže demokracia pretrvať. Medzi tieto predpoklady možno zaradiť:

### 1.1 Epistemologické predpoklady

Téza: Ak neexistujú objektívne kritériá poznávania všeobecného dobra, potom bude najlepšie, ak o týchto otázkach necháme rozhodovať každého. Preto je demokracia vládou ľudu a nie vládou pre ľud.

Vysvetlenie: Demokracia sa bežne definuje ako vláda ľudu a pre ľud. Tieto znaky však odkazujú na odlišné veci:

| Vláda ľudu                             | Vláda pre ľud                      |
|----------------------------------------|------------------------------------|
| - pôvod moci                           | - účel moci                        |
| - procedurálne kritériá tvorby práva   | - materiálne kritériá tvorby práva |
| - Kto právo tvorí? Ako sa právo tvorí? | - V koho prospech sa právo tvorí?  |

Keďže účasť občanov na vláde nie je garanciou, že vláda bude brať ohľad na ich záujmy a keďže každá vláda o sebe vyhlasuje, že koná v záujme svojich občanov, prospech ľudu nie je spoľahlivým kritériom demokracie. Z tohto dôvodu väčšina súčasných teoretikov uprednostňuje procedurálne vymedzenie demokracie, v rámci ktorého demokracia požíva **procedurálnu legitimitu**:

- i) **agregačný**: v demokratickom procese sa sčítavajú (agregujú) individuálne záujmy každého voliča,
- ii) **deliberačný**: v demokratickom procese hrá kľúčovú úlohu racionálny diskurz či rozprava o zákonoch,
- iii) **epistemický**: z dlhodobého hľadiska sa v demokracii prijímajú kvalitatívne lepšie zákony ako v totalite.

### 1.2 Axiologické predpoklady

Téza: Všetci príslušníci ľudu (občania) sa rodia s rovnakou morálnou hodnotou a všetci majú právo, aby sa táto rovnosť rešpektovala. Teda jeden môže vládnuť nad druhým iba s jeho súhlasom, čo znamená, že moc sa legitimizuje teóriou spoločenskej zmluvy.

Problém: Aj keď tvrdíme, že všetci sme si rovní, stále je potrebné vyriešiť otázku, v rámci akej množiny ľudí táto rovnosť platí. Suverenita **ľudu** nie je suverenitou **ľudí** a ani suverenitou **ľudstva** (C. Schmitt). Koncept ľudu (národa) môže byť vymedzený rôzne; podľa niektorých dokonca ľud definuje sám seba (J. Schumpeter). V praktickej rovine sa „ľud“ definuje podmienkami získania štátneho občianstva príslušného štátu.

Riešenie: Ľud by mal zahŕňať všetkých dospelých členov spoločnosti okrem hostí a duševne postihnutých osôb. Od žiadneho dospelého človeka by sa nemal žiadať dôkaz jeho spôsobilosti chrániť si vlastné záujmy; bremeno dôkazu spočíva vždy v požiadavke na výnimky (R. Dahl).

### 1.3 Sociologické predpoklady

#### 1.3.1 Rovnosť alebo rovnakosť?

Téza: Ak má byť demokracia stabilná, je dôležité, aby princíp rovnosti platil medzi ľuďmi, ktorí sú relatívne rovnakí. Nejde teda len o rovnosť ako hodnotu, ale aj o rovnakosť ako fakt, o homogenitu spoločnosti.

Indície: V klasických Aténach sa demokracia rozšírila po tom, čo základ aténskej armády začala tvoriť pechota namiesto jazdcov, takže zbrane sa dostali do rúk širším vrstvám obyvateľstva, nielen šľachte. V 19. storočí sa demokracia začala rozširovať v krajinách, kde bola dostatočná úroveň dôchodku na osobu, vysoká úroveň urbanizácie, rozmanitosť povolání, gramotnosť, rozvinutý trh, nízka detská úmrtnosť atď., čo pomohlo rozptýliť ekonomické a politické zdroje naprieč celou spoločnosťou (R. Dahl).

### 1.3.2 Železný zákon oligarchie

**Téza:** Ku skutočnej politickej moci má prístup iba malá skupina ľudí, ktorá ovláda zvyšok spoločnosti (V. Pareto). Táto elitárska zákonitosť platí aj v demokraciách, pretože aj v masových demokratických stranách sa postupom času vyvinie oligarchická štruktúra, v rámci ktorej vládne úzka skupina osôb (R. Michels).

**Námietka:** Vo fungujúcej demokracii existuje silná konkurencia medzi politickými stranami, takže ak si chce strana získať alebo udržať moc, musí reflektovať očakávania občanov. Teda aj keby platilo, že reálne rozhodovacie právomoci má iba elita, tá je nútená ich uplatňovať v súlade s vôľou ľudu.

## 2. Inštitúcie demokracie

### 2.1 Väčšinové alebo jednomyseľné hlasovanie?

**Téza:** Väčšinové hlasovanie vernejšie odzrkadľuje princíp rovnosti ako jednomyseľné hlasovanie.

**Vysvetlenie:** Čím kvalifikovanejšia väčšina sa vyžaduje na prijatie rozhodnutia, tým väčšiu moc má nesúhlasiaci menšina, pričom pri jednomyseľnom hlasovaní môže jeden člen skupiny vydierať svojím právom veta všetkých ostatných. Naopak prostá väčšina je najdemokratickejšia, pretože v takomto systéme sa menšina môže najjednoduchšie stať väčšinou (H. Kelsen). Jednomyseľnosť (na rozdiel od väčšiny) sa používa v skupinách, v ktorých neexistuje dostatočná súdržnosť medzi jej jednotlivými členmi (napr. v MPV).

### 2.2 Priama alebo nepriama demokracia?

V **priamej** demokracii sa rozhodnutia prijímajú v procedúre, ktorej sa môže priamo zúčastniť každý občan. V **nepriamej** demokracii občania prijímajú rozhodnutia prostredníctvom svojich reprezentantov. Až do polovice 19. storočia sa pod termínom „demokracia“ myslela iba priama demokracia známa z klasických Atén.

V Aténach sa občania zhromažďovali na **ľudovom sneme**, kde diskutovali a prijímali zákony a iné opatrenia. V praxi však rozhodnutia prijímali zhruba 2 % obyvateľstva (vylúčené boli ženy, deti, usadení cudzinci a otroci).

V súčasnosti sa priama demokracia realizuje prostredníctvom **referenda**, všeľudového hlasovania o otázkach verejného záujmu. Z pohľadu agregatívnej legitimacy sú referendá demokratickejšie, no z pohľadu deliberačnej legitimacy sú menej demokratické. Na referendum sa totiž dá odpovedať len áno alebo nie, čo vylučuje spoločenský kompromis, ktorý je bežnou súčasťou legislatívneho procesu. Referendum neodstavuje politické elity od moci, pretože tie iniciovaním, podporovaním alebo popieraním referenda presadzujú vlastnú agendu.

V nepriamej demokracii majú poslanci **reprezentatívny mandát**, ktorý sa odlišuje od splnomocnenia:

#### Reprezentatívny mandát

- poslanec nie je povinný prijímať inštrukcie od voličov
- poslanec nemôže byť odvolaný cez funkčné obdobie
- poslanec realizuje verejné záujmy (všetkých voličov)

#### Splnomocnenie

- splnomocniteľ môže dávať splnomocnencovi inštrukcie
- splnomocnenec môže byť predčasne odvolaný
- splnomocnenec realizuje súkromný záujem

**Reprezentácia** je fiktívny vzťah, v ktorom sa vôľa parlamentného zboru považuje za vôľu ľudu. Ľud koná a hovorí takmer výlučne prostredníctvom uznesení priamo voleného parlamentu.

**Demokratické voľby** musia byť všeobecné, rovné, slobodné a pravidelné.

**Väčšinový volebný systém** – existuje tu presne toľko volebných obvodov, koľko sa delí mandátov. V obvode získava mandát ten, kto získal väčšinu hlasov. Tento volebný systém vedie k vzniku dvoch veľkých strán.

**Pomerný (proporcionálny) volebný systém** – existuje v zásade jeden volebný obvod pre celú krajinu. Volený zbor reflektuje rozloženie voličských preferencií. Uplatňuje sa tu **volebný prah**, ktorý bráni drobeniu politických síl v parlamente a filtruje extrémistické či antisystémové strany.